

POSLOVANJE MLJEKARA U SR HRVATSKOJ U 1971. GODINI

Matej MARKEŠ

Prehrambeno-tehnološki institut, Zagreb

1. OTKUP MLIJEKA I MLJEČNIH PROIZVODA

1.1. Otkup mlijeka

Tijekom 1971. god. mljekare u SR Hrvatskoj otkupile su 232.527 tisuća litara mlijeka.

U usporedbi s 1970. god. (202.080 tisuća litara — bez uvoza) povećanje iznosi oko 30,5 milijuna litara ili 15%. To je dvostruko više od prosječne godišnje stope rasta u razdoblju 1965.—1971. god. (7%), i vrlo uočljivo ističe depresiju otkupa u 1970. godini.

Za razliku od 1970. god., u prošloj godini nije bilo uvoza sirovog mlijeka iz inozemstva.

Na području SR Hrvatske mljekare su otkupile 210 milijuna litara mlijeka; s područja Slovenije oko 14 mil. l; Bosne i Hercegovine oko 8 mil. l; i nešto više od pola milijuna litara mlijeka s područja SR Srbije.

Ponovno treba istaknuti znatne razlike između službenih statističkih podataka o otkupu mlijeka i podataka samih mljekara iz SRH, iznijetih u ovom izvještaju.

Prema Saopćenju Republičkog Zavoda za statistiku SR Hrvatske broj 8. 8 od 20. 4. 1972. otkup u 1971. god. bio je 163.257 tisuća litara. Razlika od približno 70 milijuna litara otkupljenog mlijeka zaista nije beznačajna i bit će potrebno s Republičkim zavodom za statistiku, mljekarama i općinskim statističkim službama uskladiti i poboljšati evidenciju otkupa.

Otkup mlijeka u Jugoslaviji bio je 1971. god. — prema statističkim izvorima (Savezni zavod za statistiku: Indeks, 1972,3) — ukupno 594 milijuna litara, pa je od toga otkupljeno u Hrvatskoj 27,5% (162,5 milijuna litara) prema statističkim podacima, odnosno 35% (210 milijuna litara) prema podacima mljekara.

Otkup mlijeka od individualnih proizvođača u razdoblju od 1965.—1971. rastao je po prosječnoj stopi od 12,7% godišnje (oko 14 milijuna litara), a otkup od društvenog sektora opadao je u istom razdoblju po prosječnoj godišnjoj stopi od 1,6%.

Da bi se u SR Hrvatskoj dosegla u 1975. godini planirana potrošnja mlijeka od 165—170 litara po stanovniku (ekvivalent mlijeka i mlječnih proizvoda) bila bi potrebna proizvodnja u visini od 750 do 770 milijuna litara mlijeka (za 4.540 tisuća stanovnika). Počev od postignute proizvodnje u 1970. god. u visini od 636 milijuna litara mlijeka, bilo bi potrebno svake godine povećavati proizvodnju za oko 25 milijuna litara, odnosno ukupno do 1975. god. za približno 125 milijuna litara. Bilo bi nužno raspraviti koje konkretne mjere treba poduzeti na društvenom, a koje na individualnom sektoru proizvodnje mlijeka — ili samo na jednom od njih — da bi se postigla predviđena proizvodnja.

Usporedbom otkupa mlijeka pojedinih mljekara u SR Hrvatskoj mogu se uočiti vrlo neujednačene stope rasta. Brži rast od prosjeka bilježe ove mlje-

kare: Zadar (23,9⁰/o), Split (15,7⁰/o), Slavonska Požega (10,6⁰/o), Zagreb (10,0⁰/o) i Rijeka (7,6⁰/o). Otkup mlijeka mljekare »Zdenka« iz Velikih Zdenaca rastao je po prosječnoj stopi svih mljekara, tj. za 7⁰/o. Sporiji porast otkupa mlijeka od te prosječne stope imale su mljekare u Puli (4,7⁰/o), Županji (4,3⁰/o) i Starom Petrovom Selu.

No, dok sve navedene mljekare povećavaju otkup mlijeka različitim tempom, kod dviju mljekara otkup u istom razdoblju neprekidno opada. To su one naše mljekare koje se oslanjaju gotovo isključivo na društvenu proizvodnju mlijeka iz kombinata u koji su integrirane. Tako je prosječno godišnje smanjenje dopreme mlijeka u beljsku mljekaru u razdoblju 1965—1971. iznosilo 4,7⁰/o, a u osječkoj tvornici mlijeka u prahu priliv mlijeka smanjuje se prosječno godišnje za 2,1⁰/o.

Udio društvenog sektora u ukupnom otkupu mlijeka u SR Hrvatskoj u 1971. god. iznosi manje od 30⁰/o, a kod pojedinih radnih organizacija između 2,4 do 100⁰/o.

Apsolutno i relativno najveće količine mlijeka u Hrvatskoj otkupljuje »Zagrebačka mljekara« — približno polovicu svega otkupa u 1971. god. — pa je njen udio značajan i u jugoslavenskom otkupu (19,4⁰/o).

1.2. Otkup mlječnih proizvoda

Naše su mljekare tokom 1971. god. otkupile — osim mlijeka — i značajne količine mlječnih proizvoda, i to: sireva 1094 t; maslaca 2.370 t (od toga 1.942 t iz uvoza); malu količinu od samo 25 tisuća litara vrhnja; mlijeka u prahu 387 t; i obranog mlijeka u prahu 1183 t.

1.3. Otkupne cijene i vrijednost otkupljenog mlijeka

Mljekare su tokom 1971. god. otkupile mlijeka u vrijednosti od 351,341.000 nd (nešto više od 35 milijardi st. dinara). Od društvenih proizvođača kupljeno je mlijeka za 114,394.000 nd, a od individualnih za 236,947.000 nd.

Prosječna otkupna cijena mlijeka iznosila je 1,51 nd po litri. Društvenom sektoru mlijeko je plaćeno po 1,67 nd, a privatnom 1,45 nd za litru.

Najskuplje je plaćeno mlijeko od drugih mljekara (1,72 nd), a najjeftinije je mlijeko iz slobodnog otkupa od individualnih domaćinstava (1,26 nd).

Četiri jadranske mljekare — Rijeka, Pula, Zadar i Split — plaćaju mlijeko skuplje od kontinentalnih. Najviše otkupne cijene plaća riječka mljekara (1,85 nd/l), dok ostale tri imaju približno podjednaku cijenu (1,76—1,78 nd/l).

Kontinentalne mljekare otkupljuju mlijeko za 0,20 do 0,50 nd jeftinije od jadranskih.

Najniže otkupne cijene u 1971. god. imala je mljekara »Zvečevo« u Slavonskoj Požegi, i to 1,35 nd/l. Za približno 0,10 nd više — i gotovo podjednake — otkupne cijene imale su 4 mljekare: »Zdenka« (1,42), Zagreb (1,44), Staro Petrovo Selo (1,45) i Županja (1,47), a za daljnjih oko 0,10 nd više otkupne cijene mlijeka plaćale su mljekare PIK »Belje« (1,55) i IPK Osijek (1,58 nd/l).

Za otkup mlječnih proizvoda mljekare su isplatile 91,457.000 nd (9,1 milijardi st. dinara) ili oko 25⁰/o otkupne vrijednosti mlijeka.

Sirevi su kupovani po cijeni 16—17 nd/kg, maslac po 22—24 nd/kg, obrano mlijeko u prahu po 8,50—10 nd, a mlijeko u prahu po 16 nd/kg.

Službeni statistički podaci (Saopćenje RZS SR Hrvatske br. 8.8 od 20. IV. 1972.) o otkupljenim količinama i vrijednostima otkupljenog mlijeka na području SR Hrvatske pokazuju gotovo iste otkupne cijene mlijeka kakve su i

prema ovoj anketi: prosječna 1,47; od društvenih proizvođača 1,72; a od individualnih proizvođača 1,40 nd.

Prema statističkim podacima za Jugoslaviju (SZS — Indeks 3, 1972.) prosječne otkupne cijene mlijeka u 1971. god. bile su u Jugoslaviji 1,46 nd; za mlijeko društvenih proizvođača 1,61 nd (približno 0,10 nd niže nego u SRH); a za mlijeko individualnih proizvođača 1,40 nd po litri (kao i u SRH).

2. PROIZVODNJA MLJEČNIH PROIZVODA

U toku 1971. god. mljekare u SR Hrvatskoj proizvele su:

— konzumnog mlijeka	100,769.000 l
— fermentiranog mlijeka	11,015.000 l
— slatkih mlječnih pića	2,144.000 l
— konzumnog vrhnja (slatkog i kiselog)	6,434.000 l
— kondenziranog i evaporiranog mlijeka	510.000 l
— maslaca	1.777 t
— mlijeka u prahu	2.409 t
— obranog mlijeka u prahu	193 t
— polutvrđih i tvrdih sireva	5.726 t
— svježih i mekih sireva	1.048 t
— topljenih sireva	3.269 t
— kazeina	7 t
— sladoleda i tučenog vrhnja	4.758 t
— ostalih proizvoda	200 t

U usporedbi s 1970. god. proizvodnja konzumnog mlijeka, fermentiranog mlijeka i slatkih mlječnih pića u 1971. god. je tek neznatno veća (za 0,5%). Osjetljivo je povećana proizvodnja konzumnog vrhnja (za oko 2 milijuna litara), kondenziranog i evaporiranog mlijeka, kao i maslaca (za oko 400 tona). Proizvodnja mlijeka u prahu ostala je približno na istoj razini kao i 1970. god., a ukupna proizvodnja sireva u 1971. god. je za približno 850 t manja nego u 1970. god. Proizvodnja sladoleda je veća za 270 tona.

Zaključno se može reći da je proizvodnja konzumnog mlijeka i mlijeka u prahu ostala približno na istoj razini, kao prethodne godine, povećana je proizvodnja proizvoda s većom količinom masti, a smanjena je proizvodnja sireva.

Orijentacioni obračun utroška mlijeka za proizvodnju mlječnih proizvoda pokazuje da se na konzumno mlijeko, fermentirano mlijeko i slatka mlječna pića troši oko polovica otkupljenih količina mlijeka (49,0%), na osušeno i zgusnuto mlijeko 10%, a na sireve približno trećina otkupljenog mlijeka. Razlika je utrošena za proizvodnju ostalih mlječnih proizvoda, kao što su kazein, sladoled, puding i dr.

Uspoređujući varijabilnost proizvodnje mlječnih proizvoda i otkupa mlijeka po mjesecima tokom godine, uočljivo je da su mljekare otkupljivale najmanje količine mlijeka u siječnju i veljači — oko 500.000 litara prosječno dnevno. U tom vremenu troši se oko 280.000 l konzumnog i fermentiranog mlijeka, a za preradu preostaje oko 220.000 litara prosječno dnevno. Najviši otkup mlijeka bio je u kolovozu i rujnu — oko 800.000 l dnevno, a konzumnog i fermentiranog mlijeka troši se oko 300.000 l, pa se prerađuje oko 500.000 l dnevno, tj. više nego dvostruko od količine u sezoni najnižeg otkupa.

Ovakva neravnomjernost količina nedvojbeno može izazvati negativne posljedice u poslovanju radnih organizacija i u opskrbi tržišta, ali pravilnost

ritma sezonskih kretanja otkupa i potrošnje mlijeka omogućuje stvaranje takvih proizvodnih programa koji će dati optimalne tehnološke i ekonomske efekte.

3. PRODAJNE CIJENE

Prosječan porast svih prodajnih cijena od početka do kraja 1971. god. iznosio je 33⁰/o; dok je 1972. god. bio 9,5⁰/o; a 1969. god. samo 6,0⁰/o. U tom su različiti proizvodi imali različite pomake, kao npr.: konzumno mlijeko 21⁰/o; jogurt 23⁰/o; mlijeko u prahu 33⁰/o; maslac 31⁰/o; ementalac 35⁰/o; trapist 32⁰/o; svježi domaći sir 46⁰/o; i topljeni sirevi 41⁰/o.

Skokoviti porast cijena u 1971. god. uvjetovan je porastom otkupnih cijena mlijeka za 43⁰/o (od 0,28 na 0,40 nd za 1 masnu jedinicu po litri), zatim porastom troškova prijevoza, prerade i distribucije, kao i porastom osobnih dohoda zaposlenih, uključivo povećana izdvajanja na dohodak i osobni dohodak.

Maloprodajne cijene mlijeka i mlječnih proizvoda na tržištima pojedinih gradova bile su u srpnju 1971. god. ove:

Grad	mlijeko (l) nd	sir à la trapist (kg)	maslac (kg) nd
		nd	
Sarajevo	2,50	23,40	29,00
Titograd	2,71	27,00	28,67
Zagreb	2,30	24,64	29,20
Skopje	2,40	23,63	29,00
Ljubljana	2,20	25,12	29,00
Beograd	2,20	25,33	28,80
Novi Sad	2,20	26,88	29,00
Priština	2,20	—	—

Prodajne cijene istih mlječnih proizvoda pojedinih mljekara potkraj godine bile su vrlo različite, ovisno o tome da li su bile povišene prije zamrzavanja cijena ili ne.

4. BROJNO STANE I KVALIFIKACIJSKA STRUKTURA ZAPOSLENIH

U mljekarama u SR Hrvatskoj bilo je potkraj 1971. god. ukupno 3.460 zaposlenih.

Kvalifikacijska struktura zaposlenih u mljekarama u SR Hrvatskoj (1971.) u privredi SFRJ i SR Hrvatske (1969.) bila je ova (u ⁰/o):

Kvalifikacijska struktura	Mljekare SRH 1971.	Privreda SRH 1969.	Privreda SFRJ 1969.
visokokvalificirani	7,2	6,2	7,8
kvalificirani	28,1	30,2	30,4
polukvalificirani	15,0	15,2	15,3
nekvalificirani	22,7	27,4	26,2
visoka stručna sprema	6,9	2,8	2,5
viša stručna sprema	2,1	1,6	1,6
srednja stručna sprema	13,6	9,7	9,5
niža stručna sprema	4,4	6,4	6,7

Iz ovog sumarnog pregleda je vidljivo, da je u mljekarama u SR Hrvatskoj zaposleno relativno nešto manje kvalificiranih radnika od prosjeka hrvatske i jugoslavenske privrede, ali također i manje nekvalificiranih radnika. Procentualni udio zaposlenih s visokom, višom i srednjom stručnom spremom je veći od republičkog i jugoslavenskog prosjeka, što se može smatrati povoljnim za perspektivni razvoj ove privredne grane.

Kvalifikacijska struktura zaposlenih u pojedinim mljekarama je vrlo različita, a znatno se razlikuje i kvalifikacijska struktura zaposlenih po odjelima unutar svake mljekare, kao i između njih.

Indeksi kretanja broja zaposlenih u mljekarama u SR Hrvatskoj, uspoređeni s indeksima broja zaposlenih u privredi SFRJ u razdoblju 1968.—1971., su ovi:

	1968.	1969.	1970.	1971.
mljekare SR Hrvatske	100	103	109	117
privreda SFRJ	100	104	108	112 (I. polugod.)

5. OSNOVNA SREDSTVA I INVESTICIJSKA ULAGANJA

Ukupna vrijednost osnovnih sredstava mljekara — po nabavnim cijenama — iznosi 42,4 milijarde starih dinara, od čega otpada 14,8 milijardi (35%) na građevine, a 27,6 milijardi st. dinara na opremu i ostalo (65%).

Po izvršenim otpisima, potkraj 1971. god. osnovna sredstva vrijede 28 milijardi, od toga građevine 12,3 (44%) i oprema 15,7 milijardi (56%) st. dinara.

Kod zgrada je otpisano 16,6% (12—38), a kod opreme 43% (21—59) od nabavne vrijednosti.

Zbog znatno bržeg otpisa nabavne vrijednosti opreme, građevine sudjeluju s relativno visokim udjelom u ukupnoj vrijednosti osnovnih sredstava. Prema tome bi se moglo zaključiti da su zgrade vrlo moderne i nove, što međutim nije točno. Napose visoki udio građevina u ukupnim osnovnim sredstvima imaju mljekare »Belje« (55%) i Pula (47%), a najpovoljniji su odnosi u mljekari »Zvečevo« u Sl. Požegi (27%) i u »Zagrebačkoj mljekari« (30%).

Tijekom 1971. god. mljekare su — prema nepotpunim podacima — investirale 6,4 milijarde st. dinara, od toga 1,3 milijarde (20%) u građevine, 4,9 milijardi (80%) u opremu i 0,2 milijarde u ostala osnovna sredstva. Struktura investicijskih ulaganja je povoljna i teži neprekidnom poboljšanju i modernizaciji opreme mljekara.

»Zagrebačka mljekara« je tijekom 1971. god. investirala više od 5 milijardi st. dinara, tj. gotovo 80% investicijskih ulaganja svih mljekara. Od toga je uložila 4,4 milijarde u opremu (86%), a približno 700 milijuna st. dinara u zgrade i ostalo.

Neke su mljekare investirale vrlo malo (Rijeka, Osijek i Sl. Požega), jer su prethodnih godina završile opremanje do određene razine.

S obzirom na nagli razvoj opremanja sabirne mreže rashladnim uređajima provedena je anketa i o stanju opreme po mljekarama. Prema prikupljenim podacima 6 mljekara (»Belje«, Osijek, Županja, Staro Petrovo Selo, Zagreb i Split) imalo je ukupno 999 »laktofriza«, zapremine od ukupno 527.850 litara.

One mljekare koje preuzimaju veći dio mlijeka od društvenih dobavljača imaju »laktofrize« veće zapremine »Belje« 2.600 litara po uređaju, Osijek

1.800 l, Županja 1.050 l, Split 830 l, Staro Petrovo Selo 980 l, a Zagreb samo prosječno oko 400 litara zapremine po uređaju.

Ostale mljekare — Sl. Požega, »Zdenka«, Rijeka, Pula i Zadar nemaju rashladnih uređaja za mlijeko u svojoj sabirnoj mreži, jer su drukčije riješile dopremu, odnosno sakupljanje mlijeka (posebna vozila, sabirna mreža zadruga ili drugih mljekara).

6. NEKI KOMPARATIVNI EKONOMSKI POKAZATELJI

Anketom je obuhvaćeno 8 mljekara koje su otkupile više od 90% mlijeka u SR Hrvatskoj, pa su stoga dovoljno reprezentativni podaci za čitavu ovu granu u našoj Republici.

Prosječno angažirana sredstva 7 mljekara veća su u 1971. god. za 28,9 milijuna nd ili 17% više nego u 1970. god. Sve mljekare — izuzev jedne — bilježe porast.

Ukupna sredstva za osobne dohotke i osobne izdatke u 8 anketiranih mljekara povećana su za 21%, a broj zaposlenih u njima porastao je za samo 3,2%.

Ukupan prihod 8 anketiranih mljekara bio je u 1971. god. 1,323.000 nd (132,3 milijarde st. dinara) i za 33% premašuje prihod u 1970. god.

U istom razdoblju porasla su i utrošena sredstva za 34%, pa ostvareni dohodak iznosi 136,2 naprama 111,4 milijuna nd (povećano za 22%).

Brutto sredstva za osobne dohotke iznosila su u 1971. god. 91,2 milijuna nd prema 80,7 u 1970. god. i sudjeluju sa 67% (prema 72%) u dohotku ove grane.

Isplaćeni netto dohoci u visini 58 milijuna nd veći su za 29% nego prethodne godine.

Fondovi mljekara povećani su od 36,8 na 51,6 milijuna nd, a utrošena sredstva zajedničke potrošnje također su povećana, i to od 2,5 na 4,9 milijuna nd.

Ekonomičnost poslovanja — izražena u postocima ukupnog prihoda prema utrošenim sredstvima — pogoršana je u 1971. god. i iznosi 111% prema 112% u 1970. god., a kretala se u pojedinim mljekarama između 109—131%.

Rentabilnost poslovanja je porasla za 3 poena — od 66% na 69% u 1971. god. — ali se kreće u pojedinim mljekarama u širokom rasponu od 38—82%.

Produktivnost — izražena kao dohodak po radniku — povećana je od 34,2 na 40,5 tisuća nd po zaposlenom, ili 18%, a kreće se između 24,9—100,6 tisuća nd po radniku.

Produktivnost, izražena u tisućama litara prerađenog mlijeka po radniku povećana je za 9%. Količina mlijeka po zaposlenom radniku kretala se tokom 1971. god. između 45,8—143,2 tisuće litara — prosječno 62,2 tisuće.

Dohodak je prema prošloj godini povećan za 22% u prosjeku, a kretao se kod pojedinih mljekara između 81—159%.

Angažirana sredstva po radniku iznosila su tijekom 1971. god. 60 tisuća nd, za 13% više nego u 1970. god.

Ukupna vrijednost osnovnih sredstava po radniku iznosila je 110 tisuća nd (80—164), od toga vrijednost oruđa za rad — po nabavnoj cijeni — 70 tisuća nd (39—93).

Stopa sposobnosti oruđa za rad smanjenja je prema prethodnoj godini za 5% (53:48).

Brutto osobni dohoci čine dvije trećine (66%) dohotka, a u granicama od 34—101%.

Prosječni netto isplaćeni osobni dohoci po radniku iznosili su — za sve anketirane mljekare — 1.439 nd mjesečno, a u granicama između 1.126—2.076 nd. Ovi su osobni dohoci na razini prosječnih osobnih dohodaka zaposlenih u prehrambenoj industriji u SR Hrvatskoj 1971. god. a iznosili su 1.494 nd prosječno mjesečno.

Mljekare raspolažu razmjerno malim fondovima, koji iznose svega 15,3 tisuće nd po radniku, a u granicama od 0,2—250 tisuća nd. Očito je da su nejednaki uvjeti privređivanja doveli i do nejednakih odnosa u raspodjeli sredstava u pojedinim mljekarskim radnim organizacijama.

U usporedbi s poslovnim sredstvima fondovi su u 1971. god. dosegli oko 25% vrijednosti, prema 21% u prethodnoj godini.

Utrošena sredstva zajedničke potrošnje povećana su od 0,8 (1970.) na 1,4 tisuće nd u 1971. god., a kreću se između 0,3—5,1 tisuću nd u pojedinim mljekarama po radniku godišnje.

7. ELEMENTI PLANA ZA GOD. 1972.

U toku 1972. god. predviđa se povećanje otkupa mlijeka na približno 250 milijuna litara (7% više nego 1971. god.), što bi uz normalni rast i razvoj privrednih odnosa bilo realno.

Ukupan prihod od 143 milijarde st. dinara — prema 132 u god. 1971. god. — je za 8% veći, što znači da mljekare očekuju stabilnije odnose cijena i prestanak inflacije.

GLAVNA GODIŠNJA SKUPŠTINA UDRUŽENJE MLJEKARSKIH RADNIKA SR HRVATSKE

Na Glavnoj godišnjoj skupštini što je održana u prostorijama Udruženja mljekarskih radnika SR Hrvatske u Zagrebu, Ilica 31/2-III, 15. lipnja 1972. godine donijeti su ovi:

Z A K L J U Č C I

1. PROIZVODNJA I OTKUP MLIJEKA

Potaknuti razmatranje mjera i izradu programa akcija sa strane šire društvene zajednice, zatim općina, i zainteresiranih poljoprivrednih i mljekarskih, mesno-industrijskih i nekih eksportnih radnih organizacija u cilju unapređenja proizvodnje mlijeka na društvenim i individualnim poljoprivrednim gospodarstvima, s tim da bi porast proizvodnje mlijeka u SRH trebao doseći u 1975. god. do 25 mil. litara prosječno godišnje.

Preko Udruženja pratiti utjecaj otkupnih cijena mlijeka na kretanje proizvodnje i otkupa, i pravovremeno ukazivati kompetentnim društvenim službama — Sekretarijatu za privredu, Sekretarijatu za financije, Privrednom vijeću Sabora, Centrostočaru, Privrednoj komori SRH i osnovnim komorama u Republici — na eventualne potrebne korekture u cilju održavanja takvog pariteta cijena s konkurentnim i međuzavisnim proizvodima — meso, goveda i svinje, stočna hrana, kukuruz i dr. — koji će dugoročno osigurati rast robne proizvodnje i organiziranog otkupa mlijeka.